

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

PRVI ODJEL

PREDMET SHTUKATUROV protiv RUSIJE

(zahtjev br. 44009/05)

PRESUDA

STRASBOURG

27. ožujka 2008.

© Vijeće Europe/Europski sud za ljudska prava, 2012.

Ovaj prijevod financiran je uz podršku Zaklade za ljudska prava Vijeća Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund) i ne obvezuje Sud. Za više informacije pogledajte detaljnu napomenu o autorskim pravima na kraju ovog dokumenta.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012.

This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme 2012.

La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pur les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyrights/droits d'auteur à la fin du présent document.

U predmetu Shtukaturov protiv Rusije,

Europski sud za ljudska prava (Prvi odjel) zasjedajući u Vijeću u sastavu:

Christos Rozakis, *predsjednik*,

Nina Vajić,

Anatoly Kovler,

Khanlar Hajiyev,

Dean Spielmann,

Giorgio Malinverni,

George Nicolaou, *suci*,

i Søren Nielsen, *Tajnik Odjela*,

nakon vijećanja zatvorenog za javnost dana 6. ožujka 2008.,

donosi slijedeću presudu koja je usvojena tog datuma:

POSTUPAK

1. Postupak u ovom predmetu pokrenut je na temelju zahtjeva (br. 44009/05) protiv Ruske Federacije što ga je 10. prosinca 2005. ruski državljanin g. Pavel Vladimirovich Shtukaturov („podnositelj zahtjeva”) podnio Sudu temeljem članka 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda („Konvencija”).

2. Podnositelju zahtjeva dodijeljena je pravna pomoć i određen mu je punomoćnik g. D. Bartenev, odvjetnik iz St. Petersburga. Rusku Vladu („Vlada”) zastupao je g. P. Laptev, bivši zastupnik Ruske Federacije pred Europskim sudom za ljudska prava.

3. Podnositelj zahtjeva žalio se da su domaći sudovi, lišeći ga poslovne sposobnosti bez njegova sudjelovanja i znanja, povrijedili njegova prava zajamčena člankom 6. i člankom 8. Konvencije. Nadalje, žalio se kako je njegovo pritvaranje u psihijatrijskoj bolnici predstavljalo povredu članka 3. i članka 5. Konvencije.

4. Dana 9. ožujka 2006. Sud je odlučio ruskoj Vladi naznačiti privremenu mjeru sukladno pravilu 39. Poslovnika Suda. Vladi je naloženo omogućiti podnositelju zahtjeva susret s odvjetnikom u bolnici, a radi pripreme ovog slučaja koji je predmet postupka pred Sudom.

5. Dana 23. svibnja 2006. Sud je izvijestio Vladu o pritužbama podnositelja zahtjeva. Sukladno odredbi članka 29. st. 3. Konvencije, Sud je odlučio istovremeno ispitati osnovanost i dopuštenost zahtjeva.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

6. Podnositelj zahtjeva rođen je 1982. godine i živi u St. Petersburgu.

7. Od 2002. godine podnositelj zahtjeva pati od mentalnog poremećaja. U nekoliko navrata hospitaliziran je u Bolnici br. 6 u St. Petersburgu na odjelu za psihijatriju. 2003. godine priznat mu je status osobe s invaliditetom. Podnositelj zahtjeva živio je s majkom; nije radio i primao je invalidsku mirovinu.

8. U svibnju 2003. podnositelju zahtjeva preminula je baka te je isti naslijedio njezin stan u St. Petersburgu i kuću s okućnicom u okrugu Lenjingrada.

9. Dana 27. srpnja 2004. podnositelj zahtjeva smješten je u Bolnicu br. 6 na odjelu za psihijatriju.

A. Postupak oduzimanja poslovne sposobnosti

10. Dana 3. kolovoza 2004. majka podnositelja zahtjeva podnijela je Općinskom sudu Vasileostrovskiy u St. Petersburgu zahtjev za oduzimanje poslovne sposobnosti podnositelju zahtjeva. Tvrdila je da je njezin sin inertan i pasivan, da rijetko izlazi iz kuće, da dane provodi sjedeći na kauču te da se ponekad ponaša agresivno. Napomenula je kako joj je sin nedavno naslijedio imovinu od pokojne bake; međutim, da isti nije poduzeo nikakve pravne radnje radi upisa prava vlasništva na svoje ime. To prema njezinom mišljenju ukazuje da je njezin sin nesposoban voditi samostalan društveni život radi čega mu je potreban skrbnik. Iz spisa proizlazi kako podnositelj zahtjeva nije bio službeno obaviješten o postupcima koji su pokrenuti s tim u svezi.

11. Sudac je podnositelju zahtjeva i njegovoj majci uputio poziv za raspravu za dan 10. kolovoza 2004. radi saslušanja. Međutim, u spisu ne postoje dokazi da je poziv zaista i dostavljen podnositelju zahtjeva. Sud je također službenim putem od Bolnice br. 6 zatražio medicinsku dokumentaciju podnositelja zahtjeva.

12. Dana 12. listopada 2004. sudac Općinskog suda Vasileostrovskiy u St. Petersburgu odredio je provođenje dokaza psihijatrijskim vještačenjem radi ocjene mentalnog zdravlja podnositelja zahtjeva. Vještacima su imenovani liječnici Bolnice br. 6, u kojoj se podnositelj zahtjeva liječio. Sudac je liječnicima vještacima dao u zadatak ocijeniti slijedeće: prvo, da li podnositelj zahtjeva boluje od neke duševne bolesti, i, drugo, da li je isti u stanju razumjeti i kontrolirati svoje postupke.

13. Dana 12. studenog 2004. skupina liječnika Bolnice br. 6 pregledala je podnositelja zahtjeva i njegovu medicinsku dokumentaciju. Nalaz i

mišljenje liječnika vještaka može se sažeti kako slijedi. Nakon što je diplomirao, podnositelj zahtjeva kratko je vrijeme radio kao tumač. Međutim, nakon nekog vremena postao je agresivan, neosjećajan i povučen te sklon praznom filozofiranju. Napustio je posao, započeo obilaziti vjerske sastanke i budistička svetišta, izgubio je većinu prijatelja, zanemario je svoju osobnu higijenu i postao je vrlo negativno nastrojen prema svojoj rodbini. Obolio je od anoreksije radi čega je i hospitaliziran.

14. U kolovozu 2002. podnositelj zahtjeva po prvi je puta smješten u psihijatrijsku bolnicu pod dijagnozom „jednostavne shizofrenije“. U travnju 2003. otpušten je iz bolnice. Međutim, u istom je mjesecu ponovno hospitaliziran zbog agresivnog ponašanja prema majci. U predstojećim mjesecima još je dva puta smješten u bolnicu. U travnju 2004. otpušten je s liječenja. Međutim, „nastavio je s anti-socijalnim načinom života“. Nije radio, dangubio je po stanu, zabranio je majci da mu priprema hranu, odlazio je iz stana i selio se uokolo te joj je svakodnevno prijetio. Ona se toliko bojala podnositelja zahtjeva da je jednu noć prespavala u domu svojih prijatelja i prijavila ga policiji zbog nasilja.

15. Završni dio nalaza i mišljenja liječnika vještaka odnosi se na procjenu mentalnog stanja podnositelja zahtjeva u trenutku ispitivanja. Liječnici su napomenuli da se stanje podnositelja zahtjeva pogoršalo i to u vidu socijalne neprilagođenosti i autizma. Naveli su, između ostalog, da „podnositelj zahtjeva ne razumije zašto je podvrgnut [vještačkom] psihijatrijskom pregledu“. Liječnici nadalje utvrđuju da „intelektualne i mnemoničke sposobnosti podnositelja zahtjeva nisu umanjene“. Međutim, u njegovom ponašanju vidljivo je nekoliko elemenata karakterističnih za shizofreniju, kao što su „formalnost kontakta, poremećaj strukturnog razmišljanja [...], nemogućnost rasuđivanja, emotivna nezrelost, hladnoća, nedostatak energije“. Stručna skupina liječnika zaključila je da podnositelj zahtjeva boluje od „jednostavnog oblika shizofrenije s očiglednim nedostatkom emocija i volje“, te da isti nije u stanju razumjeti i kontrolirati svoje postupke.

16. Dana 28. prosinca 2004. održana je glavna rasprava na Općinskom sudu Vasileostrovskiy pred sutkinjom A. kao sucem pojedincem. Podnositelj zahtjeva nije bio obaviješten o datumu održavanja glavne rasprave niti je nazočio zakazanom ročištu. Majka podnositelja zahtjeva primila je poziv za glavnu raspravu, međutim raspravi nije pristupila. Izvijestila je sud da ostaje kod postavljenog zahtjeva i zatražila je od suda da održi ročište u njezinoj odsutnosti. Ročište je održano u nazočnosti državnog odvjetnika. Predstavnik Bolnice br. 6 također je nazočio raspravi. Predstavnik bolnice, u presudi naznačen kao „zainteresirana stranka“, zatražio je od suda da proglasi podnositelja zahtjeva poslovno nesposobnom osobom. Iz spisa proizlazi kako državni odvjetnik nije imao nikakve prigovore. Ročište je trajalo deset minuta. Naposljetku, sutkinja je

proglasila podnositelja zahtjeva poslovno nesposobnom osobom, pozivajući se na nalaz i mišljenje liječnika vještaka.

17. Obzirom da protiv presude od 28. prosinca 2004. nije podnesena žalba u zakonskom roku od deset dana, ista je dana 11. siječnja 2005. postala pravomoćna.

18. Dana 14. siječnja 2005. majka podnositelja zahtjeva zaprimila je pisani otpravak presude od 28. prosinca 2004. Nakon toga, točno neutvrđenog datuma, imenovana je skrbnikom podnositelja zahtjeva slijedom čega je bila zakonski ovlaštena poduzimati sve radnje u njegovo ime.

19. Prema navodima podnositelja zahtjeva, isti nikada nije zaprimio pisani otpravak presude, a da presuda postoji saznao je sasvim slučajno u studenom 2005. kad ju je pronašao među majčinim papirima u kući.

B. Prvi kontakt s odvjetnikom

20. Dana 2. studenog 2005. podnositelj zahtjeva kontaktirao je g. Barteneva, odvjetnika pri Centru za pomoć osobama s mentalnim oštećenjem („odvjetnik“) i ispričao mu je svoju priču. Podnositelj zahtjeva i odvjetnik sastali su se na dva sata i razgovarali o slučaju. Prema mišljenju odvjetnika, koji je diplomirao medicinu na Sveučilištu Petrozavodsk, podnositelj zahtjeva je tijekom sastanka bio priseban i u potpunosti je mogao razumjeti složena pravna pitanja i davati smislene odgovore. Istog dana odvjetnik je pomogao podnositelju zahtjeva izraditi prijedlog za povrat u prijašnje stanje radi propuštanja roka za podnošenje žalbe protiv presude od 28. prosinca 2004.

C. Prisilna hospitalizacija u psihijatrijskoj bolnici 2005. godine

21. Dana 4. studenog 2005. podnositelj zahtjeva hospitaliziran je u Bolnici br. 6. Hospitalizacija je određena na zahtjev majke podnositelja kao njegovog zakonskog skrbnika, što se sukladno domaćem pravu smatralo dobrovoljnim odlaskom u bolnicu za koje nije potrebno posebno odobrenje suda (vidi st. 56. u daljnjem tekstu). Međutim, podnositelj zahtjeva tvrdio je da je pritvoren u psihijatrijsku bolnicu protiv svoje volje.

22. Dana 9., 10., 12. i 15. studenog 2005. odvjetnik se pokušao sastati sa svojim klijentom u bolnici. Podnositelj zahtjeva i sam je zatražio od bolničke uprave da mu omogući razgovor s odvjetnikom nasamo. Međutim, ravnatelj bolnice dr. Sh. odbio je zahtjev podnositelja pozivajući se na njegovo psihičko stanje i činjenicu da mu je oduzeta poslovna sposobnost radi čega radnje u njegovo ime može poduzimati isključivo njegov skrbnik.

23. Dana 18. studenog 2005. odvjetnik je telefonski kontaktirao podnositelja zahtjeva. Nakon tog telefonskog razgovora podnositelj zahtjeva potpisao mu je punomoć kojom ga ovlašćuje da pred Europskim sudom za

ljudska prava pokrene postupak radi zaštite njegovih prava, a sve u svezi gore opisanih događaja. Potpisani obrazac punomoći dostavljen je odvjetniku posredstvom rođaka jednog od pacijenata u Bolnici br. 6.

24. Odvjetnik je ponovno zatražio sastanak s podnositeljem zahtjeva. Naveo je kako zastupa podnositelja zahtjeva pred Europskim sudom i priložio je presliku punomoći. Međutim, uprava bolnice odbila je zahtjev odvjetnika navodeći kako je podnositelju zahtjeva oduzeta poslovna sposobnost. Skrbnik podnositelja zahtjeva također je odbio poduzeti bilo kakve radnje u njegovo ime.

25. Od prosinca 2005. podnositelju zahtjeva zabranjen je svaki kontakt s vanjskim svijetom; oduzeta mu je oprema za pisanje i zabranjeno mu je korištenje telefona. Odvjetnik podnositelja zahtjeva pribavio je pisanu izjavu g. S., bivšeg pacijenta u Bolnici br. 6. G. S. upoznao je podnositelja zahtjeva u siječnju 2006., kojom je prilikom g. S. pritvoren u bolnicu zbog pokušaja samoubojstva. G. S. i podnositelj zahtjeva dijelili su istu sobu. Prema riječima g. S., podnositelj zahtjeva bio je osoba koja se ponašala prijateljski i mirno. Međutim, podnositelj zahtjeva primao je jaku medikamentoznu terapiju, lijekove Haloperidol i Chlorpromazine. Osoblje bolnice zabranilo mu je susrete s odvjetnikom i prijateljima. Nije smio pisati pisma; oduzet mu je dnevnik koji je vodio. Prema navodima podnositelja zahtjeva, u jednom je trenutku pokušao pobjeći iz bolnice, ali su ga djelatnici bolnice ulovili i potom privezali za krevet na kat.

D. Zahtjevi za otpuštanje iz bolnice

26. Dana 1. prosinca 2005. odvjetnik je Uredu skrbništva okruga br. 11 u St. Petersburgu podnio prigovor na postupanje službenog skrbnika podnositelja zahtjeva – njegove majke. Tvrdio je da je podnositelj zahtjeva smješten u psihijatrijsku bolnicu prisilno bez ikakvih medicinski opravdanih razloga. Odvjetnik je također prigovorio da mu uprava bolnice onemogućuje susret s podnositeljem.

27. Dana 2. prosinca 2005. podnositelj zahtjeva i sam je uputio dopis Općinskom državnom odvjetništvu navodeći okolnosti u kojima je hospitaliziran. Istaknuo je, posebice, da je bio spriječen sastati se sa svojim odvjetnikom, da mu je hospitalizacija određena prisilno i da ga je majka smjestila u bolnicu kako bi prisvojila njegov stan.

28. Dana 7. prosinca 2005. podnositelj zahtjeva uputio je dopis glavnom ravnatelju Bolnice br. 6 tražeći da ga se odmah otpusti iz bolnice. Naveo je kako mu je potreban specijalistički zubarski pregled koji se nije mogao obaviti u psihijatrijskoj bolnici. U nekoliko narednih tjedana podnositelj zahtjeva i njegov odvjetnik uputili su brojne dopise organu skrbništva, državnom odvjetništvu, tijelima javnog zdravstva itd., inzistirajući na hitnom otpuštanju podnositelja zahtjeva iz psihijatrijske bolnice.

29. Dana 14. prosinca 2005. državno je odvjetništvo izvijestilo odvjetnika da je podnositelj zahtjeva smješten u bolnicu na zahtjev njegovog službenog skrbnika te da o svim pitanjima vezanim uz njegovo eventualno otpuštanje odlučuje majka kao podnositeljev zakonski skrbnik.

30. Dana 16. siječnja 2006. Ured skrbništva obavijestio je odvjetnika da su radnje poduzete od strane skrbnika podnositelja zahtjeva zakonite. Prema navodima Ureda skrbništva, dana 12. siječnja 2006. podnositelja zahtjeva pregledao je stomatolog. Iz dopisa proizlazi da se predstavnici Ureda skrbništva nisu sastali s podnositeljem zahtjeva osobno već su se oslonili isključivo na podatke dobivene iz bolnice i od skrbnika – majke podnositelja zahtjeva.

E. Zahtjev sukladno pravilu 39. Poslovnika Suda

31. U dopisu od 10. prosinca 2005. odvjetnik je od Suda zatražio da ruskoj Vladi naznači privremenu mjeru sukladno pravilu 39. Poslovnika Suda. Konkretno, zatražio je da Sud obveže ruske vlasti da mu omoguće susret s podnositeljem zahtjeva kako bi mu pomogao u provođenju postupka i pripremi zahtjeva Europskom sudu.

32. Dana 15. prosinca 2005. predsjednik Vijeća odlučio je kako će pričekati s donošenjem odluke u smislu pravila 39. dok se ne utvrde dodatne relevantne činjenice. S tim u svezi, stranke su pozvane dostaviti zatražene podatke i svoja očitovanja u pogledu predmeta spora.

33. Na temelju zaprimljenih podataka, predsjednik Vijeća je dana 6. ožujka 2006., u skladu s pravilom 39. Poslovnika Suda, donio odluku kojom naznačuje ruskoj Vladi privremenu mjeru u cilju učinkovitog vođenja postupka pred Sudom. Riječ je o slijedećim mjerama: tuženoj Vladi naloženo je da omogući podnositelju zahtjeva sastanak s njegovim odvjetnikom na adekvatan način. Sastanak se mogao održati u prisutnosti osoblja bolnice u kojoj je podnositelj zahtjeva smješten, međutim na način da se istima onemogući slušanje razgovora podnositelja zahtjeva s odvjetnikom. Odvjetniku se moralo osigurati dovoljno vremena i sav materijal potreban za savjetovanje s podnositeljem zahtjeva kao i sva pomoć u pripremi zahtjeva Europskom sudu. Ruskoj Vladi također je zabranjeno sprječavati odvjetnika u održavanju redovitih sastanaka sa svojim klijentom u budućnosti. Odvjetniku je, s druge strane, naloženo poštivanje bolničkih propisa.

34. Međutim, odvjetniku nije bio omogućen pristup podnositelju zahtjeva. Glavni ravnatelj Bolnice br. 6 izvijestio je odvjetnika kako smatra da privremena mjera naznačena od strane Suda nije obvezujuća. Nadalje, majka podnositelja zahtjeva usprotivila se održavanju sastanka podnositelja zahtjeva s odvjetnikom.

35. Odvjetnik podnositelja zahtjeva osporio je odluku glavnog ravnatelja Bolnice br. 6 pred Općinskim sudom Smolninskiy u St. Petersburgu,

pozivajući se na privremenu mjeru naznačenu od strane Europskog suda za ljudska prava. Dana 28. ožujka 2006. sud je usvojio zahtjev odvjetnika navodeći da je zabrana susreta između podnositelja zahtjeva i odvjetnika nezakonita.

36. Dana 30. ožujka 2006. bivši zastupnik Ruske Federacije pred Europskim sudom za ljudska prava, g. P. Laptev, uputio je dopis predsjedniku Općinskog suda Vasileostrovskiy u St. Petersburgu, izvješćujući ga o privremenim mjerama koje je u predmetnom slučaju naznačio Sud.

37. Dana 6. travnja 2006. Općinski sud Vasileostrovskiy na prijedlog podnositelja, ispitao je zahtjev Suda u smislu pravila 39. Poslovnika te potom donio odluku da se odvjetniku treba dopustiti susret s podnositeljem zahtjeva.

38. Bolnica i majka podnositelja zahtjeva protiv navedene odluke uložili su žalbu. Dana 26. travnja 2006. Gradski sud St. Petersburga usvojio je njihovu žalbu i ukinuo presudu nižeg suda od 6. travnja 2006. Gradski sud prvenstveno je naveo kako Općinski sud nije bio stvarno nadležan za rješavanje zahtjeva podnesenog od strane zastupnika Ruske Federacije. Gradski je sud nadalje istaknuo da se zakonski skrbnik podnositelja zahtjeva - njegova majka - nije obratila sudu sa zahtjevom te vrste. Gradski sud u konačnici je zaključio kako slijedi:

“... Zahtjev podnositelja [Europskom sudu] podnijet je protiv Ruske Federacije... Zahtjev Europskog suda upućen je javnim vlastima Ruske Federacije. Ruska Federacija kao poseban subjekt međunarodnih odnosa uživa imunitet u pogledu nadležnosti stranih sudova, nije vezana privremenim mjerama određenim od strane stranih sudova, pa stoga ne može biti podvrgnuta takvim mjerama ... bez suglasnosti. [Domaći] sudovi nemaju pravo u ime Ruske Federacije preuzeti obveze u pogledu primjene privremenih mjera... Tu obvezu može preuzeti isključivo izvršna vlast... donoseći upravnu odluku.”

39. Dana 16. svibnja 2006. Gradski sud St. Petersburga razmotrio je žalbu koju je protiv presude od 28. ožujka 2006. podnio glavni ravnatelj Bolnice br. 6. Gradski sud zaključio je da „u skladu s pravilom 34. Poslovnika Suda odvjetnik [koji zastupa podnositelja zahtjeva pred Europskim sudom] mora biti odvjetnik ovlašten baviti se odvjetništvom sukladno zakonodavstvu svoje države“. Gradski sud nadalje je utvrdio da sukladno ruskom zakonu odvjetnik nije mogao zastupati klijenta ukoliko između njih nije zaključen ugovor o zastupanju. Međutim, u konkretnom slučaju nikakav ugovor o zastupanju nije zaključen između g. Barteneva (odvjetnika) i majke podnositelja zahtjeva – osobe koja je kao skrbnik imala pravo poduzimati radnje u svim pravnim poslovima u ime i za račun podnositelja zahtjeva. Slijedom iznijetoga, Gradski je sud zaključio da odvjetnik nikada nije imao ovlaštenje zastupati podnositelja zahtjeva, pa je stoga njegov zahtjev valjalo odbaciti. Presuda od 28. ožujka 2006. Općinskog suda Smolninskiy u tom je smislu preinačena.

40. Istog je dana podnositelj zahtjeva otpušten iz psihijatrijske bolnice te se susreo sa svojim odvjetnikom.

F. Žalbe protiv presude od 28. prosinca 2004.

41. Dana 20. studenog 2005. odvjetnik podnositelja zahtjeva podnio je žalbu protiv presude od 28. prosinca 2004. Također je od suda zatražio produljenje roka za podnošenje žalbe, tvrdeći da podnositelj zahtjeva nije bio svjestan da je protiv njega u tijeku postupak radi oduzimanja poslovne sposobnosti. Žalba je podnijeta putem urudžbenog registra Općinskog suda Vasileostrovskiy.

42. Dana 22. prosinca 2005. sutkinja Općinskog suda Vasileostrovskiy A. odbacila je žalbu odvjetniku podnositelja zahtjeva bez razmatranja. Navela je da podnositelj zahtjeva nije poslovno sposoban poduzimati bilo kakvu pravnu radnju, već da žalbu ili bilo koji drugi zahtjev u njegovo ime može podnijeti isključivo njegov skrbnik.

43. Dana 23. svibnja 2006., nakon što je podnositelj otpušten iz psihijatrijske bolnice, odvjetnik je uložio žalbu protiv odluke od 22. prosinca 2005. Presudom od 5. srpnja 2006. Gradski sud St. Petersburg potvrdio je odluku od 22. prosinca 2005. Gradski sud je zaključio da Zakonom o parničnom postupku nije predviđena mogućnost podnošenja zahtjeva za ponavljane postupka od strane osoba lišenih poslovne sposobnosti.

44. U narednim mjesecima odvjetnik podnositelja zahtjeva uložio je dvije revizije, međutim bez uspjeha.

45. Prema navodima odvjetnika, podnositelj zahtjeva je 2007. godine ponovno hospitaliziran u Bolnicu br. 6 i to na zahtjev njegove majke.

II. MJERODAVNO DOMAĆE PRAVO

A. Poslovna sposobnost

46. Sukladno odredbi članka 21. Građanskog zakonika Ruske Federacije iz 1994., svaka osoba s navršениh 18 godina života stječe, u pravilu, punu poslovnu sposobnost (*дееспособность*), koja se definira kao „sposobnost za stjecanje i uživanje građanskih prava, te sposobnost preuzimanja građansko-pravne odgovornosti za vlastita djela“. Sukladno odredbi članka 22. Građanskog zakonika poslovna sposobnost može se ograničiti, ali samo na temelju zakona i u postupku propisanom zakonom.

47. Sukladno odredbi članka 29. Građanskog zakonika, osobi koja ne može razumjeti ili kontrolirati svoje postupke kao rezultat mentalne bolesti sud može oduzeti poslovnu sposobnost te joj imenovati skrbnika (*опека*). Sve pravne radnje u ime i za račun poslovno nesposobne osobe poduzima

skrbnik. Osoba kojoj je oduzeta poslovna sposobnost može biti proglašena u potpunosti poslovno sposobnom ukoliko prestanu postojati razlozi zbog kojih joj je poslovna sposobnost bila oduzeta.

48. Članak 30. Građanskog zakonika predviđa i djelomično ograničenje poslovne sposobnosti. Ukoliko ovisnost o alkoholu ili drogama određene osobe uzrokuje ozbiljne financijske poteškoće za obitelj, toj osobi može biti djelomično oduzeta poslovna sposobnost. To znači da osoba ne može samostalno poduzimati pravne radnje u vidu raspolaganja imovinom i slične značajne pravne radnje. Međutim, osoba kojoj je djelomično oduzeta poslovna sposobnost može raspolagati svojom plaćom ili mirovinom i poduzimati pravne radnje manjeg značenja, pod nadzorom svog skrbnika.

49. Članak 135. (1) Zakona o parničnom postupku iz 2002. propisuje da građansko-pravni zahtjev podnijet od strane poslovno nesposobne osobe treba odbaciti bez ispitivanja.

50. Člankom 28. Zakona o parničnom postupku iz 2002. propisan je postupak za proglašenje osobe poslovno nesposobnom. Zahtjev za proglašenje mentalno bolesne osobe poslovno nesposobnom mogu pred prvostupanjnskim sudom podnijeti članovi obitelji dotične osobe. Po primitku zahtjeva, sudac mora provesti psihijatrijsko vještačenje radi ocjene poslovne sposobnosti dotične osobe.

51. Članak 284. Zakona o parničnom postupku propisuje da se postupak po zahtjevu za oduzimanje poslovne sposobnosti mora provesti u nazočnosti dotične osobe, predlagatelja, državnog odvjetnika i predstavnika ureda skrbništva (*орган опеки и попечительства*). Osoba čija je poslovna sposobnost predmet ispitivanja pred sudom mora nazočiti glavnoj raspravi, osim ukoliko joj zdravstveno stanje to onemogućava.

52. Članak 289. Zakona o parničnom postupku propisuje da poslovno nesposobna osoba može biti proglašena poslovno sposobnom od strane suda i to na zahtjev čuvara, bliskog rođaka, ureda skrbništva ili psihijatrijske bolnice, ali ne i na zahtjev same osobe kojoj je oduzeta poslovna sposobnost.

B. Prisilna hospitalizacija u psihijatrijskoj bolnici

53. Zakon o psihijatrijskoj pomoći od 2. srpnja 1992., zajedno sa svojim izmjenama i dopunama („Zakon“), propisuje da je psihijatrijsko liječenje dobrovoljno. Međutim, osoba kojoj je oduzeta poslovna sposobnost može biti podvrgnuta psihijatrijskom liječenju na zahtjev ili uz pristanak službenog skrbnika (članak 4. Zakona).

54. Članak 5. st. 3. Zakona propisuje da se prava i slobode osoba s duševnim bolestima ne mogu ograničiti isključivo na temelju njihove dijagnoze, odnosno činjenice da su podvrgnuti liječenju u psihijatrijskoj bolnici.

55. Sukladno članku 5. Zakona, pacijent u psihijatrijskoj bolnici može imati pravnog zastupnika. Međutim, članak 7. st. 2. propisuje da osobu kojoj je u potpunosti oduzeta poslovna sposobnost može zastupati isključivo njezin skrbnik.

56. Odredbe st. 3. i st. 4. članka 28. Zakona („Razlozi za hospitalizaciju“) propisuju da osoba koja je proglašena poslovno nesposobnom može biti hospitalizirana u psihijatrijskoj bolnici na zahtjev svog skrbnika. Hospitalizacija određena na zahtjev skrbnika smatra se dobrovoljnom i ne zahtijeva posebno odobrenje suda, za razliku od nedobrovoljne odnosno prisilne hospitalizacije (članak 39. i članak 33. Zakona).

57. Člankom 37. st. 2. Zakona propisana su prava pacijenata u psihijatrijskoj bolnici. Posebno je propisano da pacijent ima pravo komunicirati sa svojim odvjetnikom bez cenzure. Međutim, odredba st. 3. citiranog članka propisuje da je nadležan liječnik ovlašten ograničiti prava pacijenta u pogledu komunikacije s drugim osobama, telefonskih razgovora i posjeta.

58. Sukladno članku 47. Zakona protiv radnji poduzetih od strane liječnika može se ulagati žalba sudu.

III. MJERODAVNI MEĐUNARODNI PROPISI

59. Odbor ministara Vijeća Europe usvojio je dana 23. veljače 1999. „Načela pravne zaštite nesposobnih odraslih osoba“, Preporuka Vijeća Europe br. R (99) 4. Mjerodavne odredbe navedenih Načela propisuju sljedeće:

Načelo 2 – Fleksibilnost u pravnom odgovoru

“1. Mjere zaštite i ostale pravne mjere koje postoje radi zaštite osobnih i ekonomskih interesa nesposobnih odraslih osoba trebaju biti dovoljno opsežne ili fleksibilne kako bi se osigurao odgovarajući pravni odgovor na različite stupnjeve nesposobnosti i na razne situacije. ...

4. Raspon mjera zaštite treba, u odgovarajućim slučajevima, uključivati mjere koje ne ograničavaju poslovnu sposobnost dotične osobe.”

Načelo 3 – Maksimalno zadržavanje sposobnosti

“1. Pravni okvir treba koliko je god to moguće biti takav da se uzme u obzir da mogu postojati razni stupnjevi nesposobnosti i da se nesposobnost s vremenom može mijenjati. Prema tome, mjera zaštite ne bi trebala automatski imati za posljedicu potpuno oduzimanje poslovne sposobnosti. Međutim, potrebno je omogućiti ograničenje poslovne sposobnosti kad se to pokaže potrebnim radi zaštite dotične osobe.

2. Osobito mjerom zaštite dotičnoj se osobi ne bi trebalo automatski oduzeti pravo glasa ili sastavljanja oporuke ili davanja pristanka ili uskrate pristanka za bilo koju intervenciju kada je riječ o zdravlju, odnosno pravu donošenja ostalih odluka osobne naravi u bilo koje doba kad mu to njegova sposobnost dopušta. ...”

Načelo 6 – Razmjernost

“1. Ako je potrebna mjera zaštite, ona treba biti razmjerna stupnju sposobnosti dotične osobe i prilagođena osobnim prilikama i potrebama dotične osobe.

2. Mjera zaštite smije zadirati u poslovnu sposobnost, prava i slobode dotične osobe u najmanjoj mogućoj mjeri koja odgovara postizanju svrhe intervencije. ...”

Načelo 13 – Pravo na osobno saslušanje

“Dotična osoba treba imati pravo biti osobno saslušana u svakom postupku koji bi mogao utjecati na njezinu poslovnu sposobnost.”

Načelo 14 – Trajanje, preispitivanje i žalba

“1. Mjere zaštite trebaju kad god je to moguće i prikladno biti ograničenog trajanja. Potrebno je razmotriti mogućnost periodičnog preispitivanja. ...

3. Treba postojati odgovarajuće pravo na žalbu.”

PRAVO

60. Sud primjećuje da je podnositelj zahtjeva podnio nekoliko pritužbi pozivajući se na povrede različitih odredaba Konvencije. Te pritužbe se odnose na oduzimanje njegove poslovne sposobnosti, hospitalizaciju u psihijatrijskoj bolnici, nemogućnost preispitivanja njegove poslovne sposobnosti, nemogućnost konzultiranja sa odvjetnikom, nemogućnost prepiske, prisilno liječenje, itd. Sud će ispitati navedene pritužbe kronološki. Dakle, Sud će započeti s ispitivanjem pritužbe vezane uz postupak oduzimanja poslovne sposobnosti – obzirom je taj čin bio povod svih kasnijih događaja, a zatim će ispitati pritužbe podnositelja zahtjeva glede hospitalizacije i ostale koji iz toga proizlaze.

I. NAVODNA POVREDA ČLANKA 6. KONVENCIJE U SVEZI S POSTUPKOM ZA ODUZIMANJE POSLOVNE SPOSOBNOSTI

61. Podnositelj zahtjeva žalio se da je lišen poslovne sposobnosti u postupku koji se ne može smatrati „pravičnim” u smislu članka 6.

Konvencije. Članak 6. st. 1. u dijelu koji je mjerodavan za ovu pritužbu, propisuje:

“Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi..., svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično...ispita njegov slučaj...”

A. Tvrđnje stranaka

62. Vlada je tvrdila da je postupak koji se vodio pred Općinskim sudom Vasileostrovskiy bio pravičan. Prema ruskom pravu, postupak oduzimanja poslovne sposobnosti pokreće se na zahtjev bliskog rođaka osobe koja pati od mentalnog poremećaja. U ovom slučaju to je gđa Shtukaturova, majka podnositelja zahtjeva koja je podnijela takav zahtjev. Sud je odredio provođenje psihijatrijskog vještačenja podnositelja zahtjeva. Nakon obavljenog pregleda, liječnici vještaci zaključili su da podnositelj zahtjeva nije u stanju razumjeti ni kontrolirati svoje postupke. S obzirom na zdravstveno stanje podnositelja zahtjeva, sud je odlučio da nije svrsishodno provoditi dokaz njegovim saslušanjem. Međutim, sukladno članku 284. Zakona o parničnom postupku ročištu su nazočili državni odvjetnik i predstavnik psihijatrijske bolnice pa stoga procesna prava podnositelja zahtjeva nisu bila ugrožena.

63. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da postupak pred prvostupanjskim sudom nije bio pravičan. Sutkinja nije objasnila zašto je promijenila mišljenje i zaključila da osobna nazočnost podnositelja zahtjeva na ročištu nije potrebna (vidi st. 11. gore). Sud je podnositelja zahtjeva lišio poslovne sposobnosti bez da ga je prethodno saslušao ili vidio odnosno zaprimio bilo kakva očitovanja od samog podnositelja zahtjeva. Sud je svoju odluku temeljio na pismenom nalazu i mišljenju liječnika vještaka, koji podnositelj zahtjeva nikada nije zaprimio niti je imao priliku osporiti. Državni odvjetnik koji je sudjelovao na ročištu održanom dana 28. prosinca 2004. također se suglasio sa zahtjevom za oduzimanje poslovne sposobnosti podnositelju, bez da je ga je prethodno uopće vidio. Općinski sud Vasileostrovskiy također nije izveo dokaz saslušanjem majke podnositelja koja je podnijela zahtjev za oduzimanje poslovne sposobnosti. Dakle, sud nije poduzeo ni najnužnije mjere radi osiguranja objektivne procjene mentalnog stanja podnositelja. Nadalje, podnositelj zahtjeva tvrdio je kako nije bio u mogućnosti osporiti presudu od 28. prosinca 2004. jer sukladno ruskim propisima isti nije mogao poduzeti tu radnju osobno već isključivo putem svog skrbnika.

B. Dopuštenost

64. Stranke nisu osporile primjenjivost članka 6. u smislu njegove “građanske” naravi u ovoj pravnoj stvari pa stoga Sud istu nije dovodio u

pitanje (vidi *Winterwerp protiv Nizozemske*, presuda od 24. listopada 1979., Serija A br. 33, st. 73.).

65. Sud zaključuje da ova pritužba nije očigledno neosnovan u smislu članka 35. st. 3. Konvencije. Nadalje, utvrđuje kako ista nije nedopuštena ni po kojoj drugoj osnovi. Stoga se mora proglasiti dopuštenom.

C. Osnovanost

1. Opća načela

66. U većini slučajeva koji su se ranije pojavljivali pred Sudom, a koji su uključivali „mentalno poremećene osobe“, domaći postupak bavio se pitanjem njihove hospitalizacije pa su ti slučajevi ispitani u smislu članka 5. Konvencije. Međutim, Sud je zauzeo stav da su „procesna“ jamstva članka 5. st. 1. i 4. slična onima iz članka 6. st. 1. Konvencije (vidi, na primjer, *Winterwerp*, prethodno citirano, st. 60.; *Sanchez-Reisse protiv Švicarske*, presuda od 21. listopada 1986., Serija A, br. 107.; *Kampanis protiv Grčke*, 13. srpnja 1995., Serija A br. 318-B; te *Ilijkov protiv Bugarske*, br. 33977/96, st. 103., 26. srpnja 2001). Stoga, prilikom odlučivanja da li je postupak oduzimanja poslovne sposobnosti bio „pravičan“, Sud će voditi računa, *mutatis mutandis*, o sudskoj praksi u pogledu članka 5. st. 1. (e) i članka 5. st. 4. Konvencije.

67. Sud podsjeća da prilikom odlučivanja treba li pojedinac biti pritvoren kao „mentalno poremećena osoba“, državna tijela zadržavaju određenu slobodu procjene. U prvom redu je na državnim tijelima da procijene izvedene dokaze u svakom pojedinom slučaju; zadatak Suda je preispitati, na temelju Konvencije, odluke tih tijela (vidi *Luberti protiv Italije*, presuda od 23. veljače 1984., Serija A br. 75, st. 27.).

68. U smislu članka 6. st. 1. Konvencije, Sud smatra da domaći sudovi također imaju pravo slobodne procjene kada su u pitanju osobe s duševnim bolestima. Tako primjerice domaći sudovi mogu poduzeti odgovarajuće procesne mjere radi osiguranja učinkovitosti administracije, zaštite zdravlja dotične osobe, itd. Međutim, takve mjere ne bi trebale utjecati na samu bit prava podnositelja zahtjeva na pošteno suđenje koje je zajamčeno člankom 6. Konvencije. U procjeni je li određena mjera, kao što je isključenje podnositelja zahtjeva iz sudjelovanja na glavnoj raspravi, bila potrebna, Sud će uzeti u obzir sve relevantne čimbenike (kao što su priroda i složenost postupka pred domaćim sudovima, rizike za podnositelja zahtjeva, da li njegova nazočnost glavnoj raspravi predstavlja prijetnju drugima ili njemu samome, itd.).

2. Primjena u ovom predmetu

69. Nije sporno da je podnositelj zahtjeva nije bio svjestan činjenice da je njegova majka pokrenula postupak radi oduzimanja poslovne sposobnosti. Nije dokazano da je sud izvijestio podnositelja zahtjeva o postupku (vidi st. 10. ove presude). Nadalje, kako se navodi u liječničkom nalazu i mišljenju od 12. studenog 2004. (vidi st. 13. iznad), podnositelj zahtjeva nije shvatio da je bio podvrgnut stručnom psihijatrijskom vještačenju. Sud stoga zaključuje da podnositelj zahtjeva nije bio u mogućnosti sudjelovati u postupku pred Općinskim sudom Vasileostrovskiy u bilo kojem smislu. Stoga valja utvrditi da li je takvo postupanje, u konkretnom slučaju, bilo protivno članku 6. Konvencije.

70. Vlada je tvrdila kako su odluke domaćih sudova bile zakonite u smislu domaćeg prava. Međutim, poanta tužbe nije zakonitost u smislu domaćeg prava, već „pravičnost“ postupka sa stajališta Konvencije i sudske prakse Suda.

71. U velikom broju prethodnih slučajeva (o obveznom pritvaranju u bolnici) Sud je potvrdio da duševno bolesnoj osobi mora biti omogućeno da u postupku sudjeluje osobno ili, ako je potrebno, kroz neki oblik zastupanja – vidi, na primjer, *Winterwerp*, citirano, st. 60. U predmetu *Winterwerp* radilo se o lišavanju slobode podnositelja zahtjeva. Međutim, u ovom predmetu ishod postupka za podnositelja zahtjeva bio je od jednake važnosti: u pitanju je bila njegova autonomija u gotovo svim područjima života, uključujući i eventualno ograničenje njegove slobode.

72. Nadalje, Sud primjećuje da je uloga podnositelja zahtjeva u postupku dvostruka: on je zainteresirana stranka, a u isto vrijeme i predmet razmatranja. Njegovo sudjelovanje u postupku je stoga potrebno ne samo kako bi zastupao svoja prava, već i kako bi se omogućilo sutkinji da osobnim opažanjem formira svoje mišljenje glede ubrojivosti samog podnositelja (vidi, *mutatis mutandis*, *Kovalev protiv Rusije*, br. 78145/01, st. 35.-37., 10. svibnja 2007.).

73. Podnositelj zahtjeva je doista pojedinac s anamnezom psihičkih problema. Međutim, iz dokaznog materijala u spisu proizlazi da je, unatoč duševnoj bolesti, podnositelj zahtjeva relativno samostalna osoba. U takvim okolnostima bilo je nužno da sutkinja barem vidi podnositelja zahtjeva, a poželjno bi bilo da je provela saslušanje istog kao stranke. Sud je zaključio da je odluka sutkinje da o osnovanosti zahtjeva odlučuje isključivo na temelju materijalnih dokaza, bez da vidi odnosno sasluša podnositelja zahtjeva, bila nerazumna i u suprotnosti s načelom kontradiktornosti postupka sadržanim u članku 6. st. 1. Konvencije (vidi *Mantovanelli protiv Francuske*, presuda od 18. ožujka 1997., *Izvješća o presudama i odlukama 1997-II*, st. 35.).

74. Sud je ispitao tvrdnju Vlade da su predstavnik bolnice i državni odvjetnik prisustvovali glavnoj raspravi na kojoj se raspravljalo o osnovanosti zahtjeva. Međutim, po mišljenju Suda, njihova prisutnost ne

znači da je postupak zaista bio proveden u skladu s načelom kontradiktornosti. Predstavnik bolnice sudjelovao je u ime institucije koja je izradila nalaz i mišljenje te je navedena u presudi kao „zainteresirana stranka“. Vlada nije objasnila ulogu državnog odvjetnika u postupku. U svakom slučaju, iz zapisnika o glavnoj raspravi proizlazi da su i državni odvjetnik i predstavnik bolnice bili pasivni tijekom rasprave, koja je štoviše trajala samo deset minuta.

75. Konačno, Sud podsjeća da se postupak uvijek mora ocjenjivati u cjelini, uključujući i odluke drugostupanjskog suda (vidi *CG protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 43373/98, st. 35., 19. prosinca 2001.). Sud primjećuje da je u konkretnom slučaju žalba podnositelja odbačena bez ispitivanja, s obrazloženjem da podnositelj zahtjeva nije bio pravno sposoban za sudjelovanje u postupku pred sudom (vidi st. 41. gore). Bez obzira na to je li odbacivanje njegove žalbe bez ispitivanja bilo prihvatljivo u smislu Konvencije, Sud samo zaključuje da je postupak pred sudom okončan prvostupanjskom presudom od 28. prosinca 2004.

76. Sud zaključuje da u konkretnom slučaju postupak pred Općinskim sudom Vasileostrovskiy nije bio pravičan. Stoga je došlo do povrede članka 6. st. 1. Konvencije.

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 8. KONVENCIJE U POGLEDU ODUZIMANJA POSLOVNE SPOSOBNOSTI PODNOSITELJU ZAHTJEVA

77. Podnositelj zahtjeva žalio se da su državne vlasti njegovim lišavanjem poslovne sposobnosti povrijedile članak 8. Konvencije, koji propisuje:

“1. Svatko ima pravo na poštivanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja.

2. Javna vlast se neće miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprečavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.”

A. Tvrdnje stranaka

1. Vlada

78. Vlada se suglasila da presuda kojom se osobi oduzima poslovna sposobnost povlači za sobom niz ograničenja u području privatnog života. Međutim, Vlada je tvrdila da prava podnositelja zahtjeva zajamčena člankom 8. nisu povrijeđena. Podnesci Vlade mogu se sažeti kako slijedi. Prvo, odluka domaćeg suda bila je usmjerena na zaštitu interesa i zdravlja

drugih osoba. Nadalje, odluka je donesena u skladu s materijalnim pravom, odnosno na temelju članka 29. Građanskog zakonika Ruske Federacije.

2. Podnositelj zahtjeva

79. Podnositelj zahtjeva ustrajao je na svojoj početnoj tvrdnji da je u konkretnom slučaju došlo do povrede članka 8. Konvencije. Tvrdio je da članak 29. Građanskog zakonika, koji je služio kao osnova za oduzimanje poslovne sposobnosti, nije jasno formuliran. Zakon predviđa mogućnost oduzimanja poslovne sposobnosti pojedincu u slučaju da ta osoba „nije u mogućnosti shvatiti značenje svojih postupaka niti iste kontrolirati“. Međutim, zakon nije pojasnio koje „postupke“ podnositelj zahtjeva treba shvatiti ili kontrolirati, odnosno o kako složenim postupcima se treba raditi. Drugim riječima, ne postoji pravni kriterij za utvrđivanje težine smanjenja kognitivnih sposobnosti koje bi rezultirale potpunim lišavanjem poslovne sposobnosti. Zakon je evidentno nedorečen u tom smislu i ne štiti psihički bolesne osobe od samovoljnog miješanja u njihovo pravo na privatni život. Stoga, miješanje u privatni život podnositelja zahtjeva nije bilo zakonito.

80. Podnositelj zahtjeva nadalje je tvrdio da miješanje nije težilo legitimnom cilju. Tijela javne vlasti nisu time štitila nacionalnu sigurnost, javnu sigurnost ili ekonomsku dobrobit zemlje, niti su time spriječile nereda ili kriminal. Što se tiče zaštite zdravlja i morala drugih, nije bilo naznaka da podnositelj zahtjeva predstavlja prijetnju za prava trećih osoba. Konačno, u pogledu podnositelja zahtjeva osobno, Vlada nije dokazala da je prisilna hospitalizacija u psihijatrijskoj bolnici podnositelja zahtjeva imala terapijski učinak. Također nije dokazano da su vlasti lišile podnositelja zahtjeva poslovne sposobnosti jer bi njegovi postupci mogli dovesti do pogoršanja njegovog zdravlja. U pogledu materijalnih interesa, zaštita osobnih prava ne predstavlja jedan od ciljeva u smislu članka 8. st. 2. Konvencije, pa stoga ne može poslužiti kao opravdanje za miješanje u prava zaštićena člankom 8. st. 1. Konvencije. Dakle, miješanje u privatni život podnositelja zahtjeva nije bilo opravdano legitimnim ciljevima navedenim u članku 8. st. 2. Konvencije.

81. Konačno, podnositelj zahtjeva tvrdi da miješanje nije bilo „nužno u demokratskom društvu“ budući da nije bilo potrebe da se njegova poslovna sposobnost ograniči. Općinski sud Vasileostrovskiy nije ponudio opravdane razloge za donošenje sporne odluke: nije bilo nikakvih naznaka da je podnositelj zahtjeva ranije imao problema s upravljanjem svojom imovinom, da je bio nesposoban za rad, da je zloupotrebljavao svoja prava iz radnog odnosa, itd. Liječničko izvješće nije bilo potkrijepljeno dokazima, a sud nije utvrdio ranije postupke podnositelja zahtjeva u bilo kojem od područja u pogledu kojih mu je oduzeta poslovna sposobnost.

82. Čak i u slučaju da je Općinski sud Vasileostrovskiy smatrao da podnositelj zahtjeva nije sposoban samostalno postupati u određenom području života, mogao mu je djelomično ograničiti poslovnu sposobnost u

tom određenom području, a ne proglasiti ga potpuno poslovno nesposobnom osobom. Međutim, ruski zakon, za razliku od zakonodavstava drugih europskih zemalja, ne poznaje djelomično, već samo potpuno ograničenje poslovne sposobnosti. Djelomično oduzimanje poslovne sposobnosti moguće je isključivo u slučajevima zloupotrebe droge ili alkohola. U takvim okolnostima sud ne primijenjuje tako drastične mjere kao potpuno lišavanje poslovne sposobnosti. Međutim, u konkretnom slučaju sud je podnositelja zahtjeva lišio mogućnosti samostalnog donošenja odluka na neodređeno vrijeme.

B. Dopuštenost

83. Stranke su suglasne da je presuda od 28. prosinca 2004. predstavljala miješanje u privatni život podnositelja. Sud podsjeća da članak 8. „osigurava pojedincu uvjete unutar kojih se može slobodno razvijati i izgrađivati vlastitu osobnost“ (vidi *Brüggeman i Scheuten protiv Njemačke*, br. 6959/75, Izvješće Komisije od 12. srpnja 1977., Odluke i izvješća 10, str. 115., st. 55.). Presudom od 28. prosinca 2004. podnositelju zahtjeva oduzeta je mogućnost samostalnog djelovanja u gotovo svim područjima života: on više nije bio ovlašten samostalno prodavati ili kupovati ikakvu imovinu, raditi, putovati, izabrati svoje mjesto prebivališta, pridružiti se udrugama, zaključiti brak, itd. Čak je i njegova sloboda u budućnosti mogla biti ograničena, i to bez njegove suglasnosti i bez ikakvog sudskog nadzora. Dakle, Sud zaključuje da lišavanje poslovne sposobnosti predstavlja miješanje u privatni život podnositelja zahtjeva (vidi *Matter protiv Slovačke*, br. 31534/96, st. 68., 5. srpnja 1999.).

84. Sud zaključuje da ova pritužba nije očigledno neosnovana u smislu članka 35. st. 3. Konvencije. Nadalje, utvrđuje kako nije nedopuštena ni po kojoj drugoj osnovi. Stoga se mora proglasiti dopuštenom.

C. Osnovanost

85. Sud ponavlja da svako miješanje u pravo pojedinca na poštivanje njegovog privatnog života predstavlja povredu članka 8., osim ako je isto „u skladu sa zakonom“, usmjereno legitimnom cilju ili ciljevima iz stavka 2. i „nužno u demokratskom društvu“ u smislu da je razmjerno ciljevima koji se nastoje postići.

86. Sud je uzeo u obzir tvrdnje podnositelja da je primijenjena mjera nezakonita i da nije služila legitimnom cilju. Međutim, po mišljenju Suda to nije relevantno, budući da sama odluka kojom je podnositelju zahtjeva oduzeta poslovna sposobnost nije bila razmjerna legitimnom cilju na koji se poziva Vlada iz razloga navedenih u nastavku.

1. Opća načela

87. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da potpuno oduzimanje poslovne sposobnosti nije bilo adekvatno rješenje njegovih problema. Doista, sukladno članku 8. javne vlasti su dužne uspostaviti pravičnu ravnotežu između interesa duševno bolesnih osoba i drugih legitimnih interesa. Međutim, pravilo je da u tako složenim pitanjima poput utvrđivanja nečije mentalne sposobnosti, javne vlasti uživaju široku slobodu procjene, iz razloga što imaju prednost izravnog kontakta sa zainteresiranim osobama, pa su stoga legitimirane odlučivati o takvim pitanjima. Zadatak Suda je preispitati, na temelju Konvencije, odluke koje javne vlasti u izvršavanju svojih ovlasti donose s tim u svezi (vidi, *mutatis mutandis*, *Bronda protiv Italije*, presuda od 9. lipnja 1998., *Izješća* 1998-IV, p. 1491, st. 59.).

88. U isto vrijeme, diskrecija nadležnih državnih tijela razlikuje se ovisno o prirodi problema i važnosti interesa u konkretnom slučaju (vidi *Elsholz protiv Njemačke* [GC], br. 25735/94, st. 49., ECHR 2000-VIII). Stroži nadzor potreban je u slučajevima vrlo ozbiljnih ograničenja privatnosti pojedinca.

89. Nadalje, Sud ponavlja da, iako članak 8. Konvencije ne sadrži izričite procesne zahtjeve, „postupak donošenja odluka koje uključuju mjere miješanja mora biti pošten i takav da osigurava dužno poštovanje prava zaštićenih člankom 8.“ (vidi *Görgülü protiv Njemačke*, br. 74969/01, st. 52., 26. veljače 2004.) Diskrecijska ocjena pojedine države članice ovisi o kvaliteti postupka u kojem se donose odluke. Ukoliko je postupak u bilo kojem smislu manjkav, odluke domaćih državnih tijela mogu biti dovedene u pitanje (vidi, *mutatis mutandis*, *Sahin protiv Njemačke*, br. 30943/96, st. 46 et seq., 11. listopada 2001.).

2. Primjena u ovom predmetu

90. Sud prvenstveno primjećuje da je miješanje u privatni život podnositelja zahtjeva bilo vrlo ozbiljno. Kao rezultat potpunog oduzimanja poslovne sposobnosti podnositelj zahtjeva u cijelosti je ovisio o svom službenom skrbniku u pogledu svih životnih područja. Nadalje, „potpuna nesposobnost“ u slučaju podnositelja utvrđena je na neodređeno vrijeme te se nije mogla osporavati osim putem skrbnika koji se u konkretnom slučaju protivio ukidanju te mjere (vidi također “Mjerodavno domaće pravo” gore, st. 52.).

91. Drugo, Sud je već utvrdio da je postupak pred Općinskim sudom Vasileostrovskiy bio manjkav. Dakle, podnositelj zahtjeva nije sudjelovao u sudskom postupku, niti je saslušan kao stranka. Nadalje, podnositelj zahtjeva nije bio u mogućnosti osporiti presudu od 28. prosinca 2004. S obzirom da je Gradski sud odbacio njegovu žalbu bez ispitivanja osnovanosti. Zaključno, sudjelovanje podnositelja zahtjeva u postupku donošenja odluke može se svesti na nulu. Sud posebno naglašava činjenicu

da je glavna rasprava na kojoj se raspravljalo o osnovanosti zahtjeva za oduzimanje poslovne sposobnosti podnositelja trajala samo deset minuta. U takvim okolnostima ne može se reći da je sutkinja „imala legitimitet odlučivanja zbog izravnog kontakta sa zainteresiranom osobom“, što inače utječe na ocjenu ovog Suda.

92. Treće, Sud mora ispitati razloge presudu od 28. prosinca 2004. Pri tome, Sud će voditi računa o ozbiljnosti miješanja na koje se u konkretnom slučaju žali kao i činjenici da je sudski postupak u predmetu podnositelja zahtjeva bio najblaže rečeno površan (vidi gore).

93. Sud primjećuje da je Općinski sud temeljio svoju odluku isključivo na liječničkom izvješću od 12. studenog 2004. U citiranom vještvu opisuje se agresivno ponašanje, negativni stavovi i „anti-socijalan život“ podnositelja zahtjeva; navodi se da isti boluje od shizofrenije, radi čega nije u stanju shvatiti značenje svojih postupaka. Istodobno, u izvješću se ne navodi koje točno postupke podnositelj zahtjeva nije bio u mogućnosti shvatiti ili kontrolirati. Nije dano objašnjenje o učestalosti same bolesti, kao ni koje moguće posljedice bolest ima na podnositeljev društveni život, zdravlje, materijalne interese, itd., a radi čega je predmetno vještvo od 12. studenog 2004. nepotpuno i nejasno.

94. Sud ne dovodi u sumnju stručnost liječnika koji je pregledao podnositelja zahtjeva i prihvaća činjenicu da je podnositelj zahtjeva bio ozbiljno bolestan. Međutim, mišljenje je Suda da postojanje mentalnog poremećaja, pa čak i ozbiljnog, ne može samo po sebi biti razlog za proglašenje osobe potpuno poslovno nesposobnom. Analogno s predmetima koji se odnose na lišavanje slobode, da bi se osoba potpuno lišila poslovne sposobnosti mentalni poremećaj mora biti „takve vrste ili stupnja“ da opravdava tako strogu mjeru – vidi, *mutatis mutandis*, *Winterwerp*, prethodno citirano, st. 40. Međutim, zadatak vještaka utvrđen od strane sutkinje nije bio procijeniti „vrstu i stupanj“ duševne bolesti podnositelja zahtjeva. Kao rezultat toga, liječnički izvještaj od 12. studenog 2004. ne analizira dovoljno detaljno stupanj poslovne nesposobnosti podnositelja zahtjeva.

95. Čini se da postojeći zakonski okvir nije ostavio sutkinji drugi izbor. Ruski Građanski zakonik razlikuje potpunu poslovnu sposobnost i potpunu poslovnu nesposobnost, ali ne predviđa „granične“ situacije, osim u slučaju ovisnika o alkoholu ili drogi. Sud se s tim u svezi poziva na načela formulirana u Preporuci R (99) 4 Odbora ministara Vijeća Europe, citiranoj u stavku 59. Iako ta načela nemaju obvezujuću snagu za ovaj Sud, ista definiraju zajedničke europske standarde na ovom području. Suprotno tim načelima, ruski zakon ne predviđa „individualizirana rješenja“. Kao rezultat toga, u konkretnom slučaju podnositelja zahtjeva prava zajamčena člankom 8. Konvencije bila su ograničena više od potrebnog.

96. Slijedom iznijetoga, nakon ispitivanja postupka i obrazloženja odluka domaćih sudova, Sud zaključuje da je miješanje u privatni život

podnositelja zahtjeva bilo nerazmjerno legitimnom cilju. Dakle, oduzimanje poslovne sposobnosti podnositelju zahtjeva predstavlja povredu članka 8. Konvencije.

III. NAVODNA POVREDA ČLANKA 5. STAVKA 1. KONVENCIJE

97. Na temelju članka 5. st. 1. Konvencije podnositelj zahtjeva žalio se da je njegovo pritvaranje u psihijatrijsku bolnicu bilo nezakonito. Članak 5., u mjeri u kojoj je to bitno za ovaj slučaj, propisuje:

“1. Svatko ima pravo na slobodu i na osobnu sigurnost. Nitko se ne smije lišiti slobode, osim u sljedećim slučajevima i u postupku propisanom zakonom: ...

(e) ako se radi o zakonitom pritvaranju umobolnika...”

A. Tvrđnje stranaka

1. *Vlada*

98. Vlada je tvrdila da je pritvaranje podnositelja zahtjeva u psihijatrijsku bolnicu bilo zakonito. Odredbe članka 28. i 29. Zakona o psihijatrijskoj pomoći propisuju da osoba može biti smještena u psihijatrijsku bolnicu temeljem sudskog naloga ili na zahtjev liječnika, pod uvjetom da pati od mentalnog poremećaja. Zakon razlikuje prisilno i dobrovoljno pritvaranje u bolnicu. Potonje ne zahtijeva sudski nalog, a može se odrediti na zahtjev službenog skrbnika ukoliko je osoba poslovno nesposobna. Podnositelj zahtjeva smješten je u bolnicu na zahtjev njegovog skrbnika zbog pogoršanja njegova duševnog zdravlja. U takvim okolnostima, nije bilo potrebe za ishodaenje sudskog naloga kojim bi se odredilo pritvaranje.

99. Vlada je nadalje navela da članak 47. Zakona o psihijatrijskoj pomoći predviđa administrativna i sudska pravna sredstva protiv radnji ili propusta medicinskog osoblja. Međutim, sukladno st. 2. članka 31. Građanskog zakonika Ruske Federacije, ukoliko je osoba lišena poslovne sposobnosti radnje pred upravnim tijelima ili sudovima u njezino ime poduzima službeni skrbnik. Službeni skrbnik podnositelja zahtjeva je njegova majka, koja nije podnijela nikakve tužbe. Državno odvjetništvo je nakon ispitivanja slučaja zaključilo da prava podnositelja zahtjeva nisu bila prekršena. Slijedom iznjetoga domaćim zakonom osigurana su djelotvorna pravna sredstva za zaštitu prava podnositelja.

100. Glede naknade štete zbog pritvaranja u psihijatrijskoj bolnici, odgovornost za štetu postoji samo ukoliko se dokaže krivnja domaćih nadležnih tijela. Vlada je tvrdila da je postupanje medicinskog osoblja bilo zakonito.

2. Podnositelj zahtjeva

101. Podnositelj zahtjeva ustrajao je kod svojih pritužbi. Prvenstveno je tvrdio kako je njegovo pritvaranje u psihijatrijsku bolnicu predstavljalo oduzimanje slobode. Dakle, on je pritvoren u zaključanom objektu. Nakon što je pokušao pobjeći iz bolnice u siječnju 2006., bio je vezan za krevet i povećana mu je doza sedativa. Onemogućena mu je komunikacija s vanjskim svijetom do otpusta. Konačno, podnositelj zahtjeva svoj je pritvor u bolnici subjektivno doživio kao lišenje slobode. Suprotno onome što je tvrdila Vlada, on nikada nije smatrao svoje pritvaranje konsenzualnim te se istome protivio čitavo vrijeme trajanja svog boravka u bolnici.

102. Nadalje, podnositelj zahtjeva je tvrdio da njegovo pritvaranje u bolnici nije bilo „u skladu s postupkom propisanim zakonom“. Dakle, po ruskom zakonu njegova se hospitalizacija smatrala dobrovoljnom bez obzira što joj se on osobno protivio, iz čega je razvidno da se u njegovom slučaju nisu primjenjivala procesna jamstva koja su obično propisana za prisilnu hospitalizaciju. Međutim, u takvim slučajevima trebale bi postojati neke procesne mjere zaštite, posebno tamo gdje se dotična osoba jasno protivi odlukama skrbnika. U ovom slučaju nadležna tijela nisu utvrđivala sposobnost podnositelja zahtjeva da samostalno donese odluku određene vrste u trenutku njegove hospitalizacije. Pozvali su se na status podnositelja zahtjeva kao poslovno nesposobne osobe, neovisno o tome koliko je vremena prošlo od donošenja sudske odluke kojom mu je u cijelosti oduzeta poslovna sposobnost. U konkretnom slučaju sudska odluka donijeta je više od deset mjeseci prije same hospitalizacije.

103. Nadalje, ruski zakon nije u dovoljnoj mjeri uzeo u obzir činjenicu da se poslovna sposobnost može tijekom vremena promijeniti. Nije propisana obveza periodičkog preispitivanja poslovne nesposobnosti, niti je propisana mogućnost da osoba pod skrbništvom zatraži takvo preispitivanje. Čak i pod pretpostavkom da je u trenutku donošenja sudske odluke kojom se proglašava potpuno poslovno nesposobnim, poslovna sposobnost podnositelja zahtjeva zaista bila oslabljena do te mjere da nije mogao samostalno donijeti odluku u pogledu hospitalizacije, njegovo se stanje u međuvremenu moglo promijeniti.

B. Dopuštenost

104. Vlada je tvrdila da je hospitalizacija podnositelja zahtjeva, sukladno domaćim propisima, dobrovoljna i da se kao takva ne može smatrati „lišavanjem slobode“ u smislu članka 5. Konvencije. Međutim, Sud ne može prihvatiti takav stav.

105. Sud ponavlja da se činjenica je li u konkretnom slučaju došlo do lišavanja slobode mora utvrđivati sa stajališta dotičnog pojedinca. U obzir valja uzeti čitav niz čimbenika, kao što su vrsta, trajanje, učinak i način

provedbe mjere u pitanju (vidi *Guzzardi protiv Italije*, presuda od 6. studenog 1980., Serija A br. 39, st. 92., i *Ashingdane protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 28. svibnja 1985., Serija A br. 93, st. 41.).

106. Sud nadalje podsjeća da pojam lišenja slobode u smislu članka 5. st. 1. Konvencije ne podrazumijeva isključivo objektivni element da je osoba pritvorena u ograničenom prostoru određeno vrijeme. Može se smatrati da je osoba lišena slobode ako, kao dodatni subjektivni element, ta osoba nije pristala na pritvaranje (vidi, *mutatis mutandis*, *HM protiv Švicarske*, br. 39187/98, st. 46., ECHR 2002-II).

107. S tim u svezi Sud utvrđuje da je pritvaranje podnositelja zahtjeva u bolnici, kao objektivni element, nesporno. Podnositelj zahtjeva bio je pritvoren u bolnici nekoliko mjeseci, nije bio ovlašten napuštati bolnicu, a kontakti s vanjskim svijetom bili su mu ograničeni. Što se tiče „subjektivnog“ elementa, između stranka je sporno da li je podnositelj zahtjeva pristao na boravak u bolnici. Vlada je uglavnom zagovarala pravnu konstrukciju „dobrovoljnog hospitaliziranja“, dok je podnositelj zahtjeva imao drugačije poimanje situacije.

108. Sud u tom pogledu smatra da je podnositelj zahtjeva *de jure* bio poslovno nesposoban za samostalno donošenje odluka. Međutim, to nužno ne znači da on *de facto* nije mogao razumjeti svoju situaciju. U prvom redu samo ponašanje podnositelja zahtjeva u trenutku pritvaranja u bolnicu dokazuje suprotno. Dakle, u nekoliko navrata podnositelj zahtjeva je zatražio otpust iz bolnice, kontaktirao je upravu bolnice i odvjetnika s ciljem dobivanja otpusta, a nakon toga je pokušao i pobjeći iz bolnice (vidi, *a fortiori*, *Storck protiv Njemačke*, br. 61603/00, ECHR 2005-V, 16. lipnja 2005., gdje je podnositelj zahtjeva pristao na boravak u bolnici, a potom pokušao pobjeći). Nadalje, iz navedenih zaključaka Suda proizlazi da su utvrđenja domaćih sudova u pogledu mentalnog stanja podnositelja bila upitna i vremenski nepodudarna (vidi st. 96. gore).

109. Dakle, iako je podnositelj zahtjeva bio pravno nesposoban izraziti svoje mišljenje, Sud u okolnostima konkretnog slučaja ne može prihvatiti stav Vlade da je podnositelj zahtjeva dobrovoljno pristao na boravak u bolnici. Sud stoga zaključuje da je podnositelj zahtjeva bio lišen slobode od strane nadležnih vlasti u smislu članka 5. st. 1. Konvencije.

110. Sud nadalje primjećuje da, iako je pritvaranje podnositelja zahtjeva zatražio njegov skrbnik, fizička osoba, samo pritvaranje provedeno je od strane državne institucije – psihijatrijske bolnice. Dakle, postoji odgovornost nadležnih vlasti za navedenu situaciju.

111. Sud zaključuje da ova pritužba nije očigledno neosnovana u smislu članka 35. st. 3. Konvencije. Nadalje, utvrđuje kako nije nedopuštena ni po kojoj drugoj osnovi. Stoga se mora proglasiti dopuštenom.

C. Osnovanost

112. Sud prihvaća da je pritvaranje podnositelja zahtjeva bilo „zakonito“, ako se isto tumači u užem smislu odnosno u smislu formalne usklađenosti samog pritvaranja s procesnim i materijalnim propisima domaćeg prava. Čini se da je jedini uvjet za pritvaranje podnositelja zahtjeva bila suglasnost službenog skrbnika, njegove majke, koja je ujedno i zatražila smještanje podnositelja zahtjeva u bolnicu.

113. Međutim, Sud podsjeća da pojam „zakonitosti“ u smislu članka 5. st. 1. (e) ima šire značenje. „Pojam [‘postupak propisan zakonom’] podrazumijeva pravičan i propisan postupak, odnosno da svaka mjera oduzimanja slobode bude donijeta i provedena od strane odgovarajućeg nadležnog tijela i da nije proizvoljna“ (vidi *Winterwerp*, citirano, st. 45.). Drugim riječima, pritvor se ne može smatrati „zakonitim“ u smislu članka 5. st. 1. ako domaći postupak ne pruža dovoljno jamstava protiv samovolje.

114. U presudi *Winterwerp* od 24. listopada 1979. Sud je utvrdio tri minimalna uvjeta koja moraju biti ispunjena da bi se lišavanje slobode duševno bolesnih osoba smatralo „zakonitim lišenjem slobode umobolnika“ u smislu članka 5. st. 1. (e): osim u hitnim slučajevima, dotična osoba mora zaista biti duševni bolesnik, to jest, mentalni poremećaj mora biti utvrđen od strane nadležnog tijela i to na temelju objektivnog nalaza i mišljenja medicinskih stručnjaka; mentalni poremećaj po vrsti ili stupnju mora opravdavati obvezno pritvaranje; opravdanost daljnjeg pritvaranja ovisi o ustrajnosti takvog mentalnog poremećaja.

115. Imajući u vidu okolnosti predmetnog slučaja, Sud ističe da je podnositelj zahtjeva tvrdio da je lišen slobode proizvoljno, jer nije pouzdano dokazano da je isti patio od mentalnog poremećaja u vrijeme pritvaranja. Vlada ničim nije opovrgnula tu tvrdnju. Naime, Vlada nije objasnila zašto je majka podnositelja zahtjeva zatražila njegovu hospitalizaciju 4. studenog 2005. Nadalje, Vlada nije dostavila Sudu nikakve medicinske dokaze o mentalnom stanju podnositelja u trenutku njegovog prijema u bolnicu. Iz stanja u spisu proizlazi da je odluka o hospitalizaciji temeljena isključivo na pravnom statusu podnositelja zahtjeva utvrđenom deset mjeseci ranije presudom suda i najvjerojatnije na samoj anamnezi. Doista, nezamislivo je da je podnositelj zahtjeva zadržan u bolnici bez pregleda od strane liječnika specijaliste. Međutim, u nedostatku bilo kakvih popratnih dokumenata ili podnesaka Vlade kojima bi se utvrdilo psihičko stanje podnositelja za vrijeme boravka u bolnici, Sud mora zaključiti da Vlada nije „nedvojbeno dokazala“ da je mentalno stanje podnositelja zahtijevalo prisilno pritvaranje u psihijatrijskoj bolnici.

116. Slijedom iznijetoga ovaj Sud smatra da je pritvaranje podnositelja zahtjeva u razdoblju od 4. studenog 2005. do 16. svibnja 2006. bilo „nezakonito“ u smislu članka 5. st. 1 (e) Konvencije.

IV. NAVODNA POVREDA ČLANKA 5. STAVKA 4. KONVENCIJE

117. Podnositelj zahtjeva žalio se da nije bio u mogućnosti dobiti otpust iz bolnice. Članak 5. st. 4., na koji se podnositelj zahtjeva pozivao, propisuje:

“Svatko tko je lišen slobode uhićenjem ili pritvaranjem ima pravo pokrenuti sudski postupak u kojem će se brzo odlučiti o zakonitosti njegova pritvaranja ili o njegovu puštanju na slobodu ako je pritvaranje bilo nezakonito.”

A. Tvrđnje stranaka

118. Vlada je tvrdila da je podnositelj zahtjeva imao djelotvorna pravna sredstva za osporavanje odluke temeljem koje je pritvoren u psihijatrijskoj bolnici. Tvrdi da je isti mogao zahtijevati otpust ili žaliti se na postupanje medicinskog osoblja putem svog skrbnika koji ga je zastupao u pravnim poslovima protiv trećih osoba i pred sudom. Nadalje, državno odvjetništvo je provelo istragu u slučaju podnositelja zahtjeva i nije utvrdilo nikakvu povredu njegovih prava.

119. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da mu je ruski zakon omogućavao pokretanje postupka pred sudom isključivo putem službenog skrbnika koji se protivio njegovom otpustu iz psihijatrijske bolnice.

B. Dopuštenost

120. Sud zaključuje da ova pritužba nije očigledno neosnovana u smislu članka 35. st. 3. Konvencije. Nadalje, utvrđuje kako ista nije nedopuštena ni po kojoj drugoj osnovi. Stoga se mora proglasiti dopuštenom.

C. Osnovanost

121. Sud podsjeća da sukladno članku 5. st. 4. duševno bolesne osobe prisilno smještene u psihijatrijsku ustanovu na neodređen ili dugotrajan vremenski period načelno imaju pravo, u slučajevima gdje nije presudom predviđena mogućnost periodičnog preispitivanja daljnje ustrajnosti bolesti, u razumnom roku pokrenuti sudski postupak radi ocjene „zakonitosti“ – u smislu Konvencije – njihovog pritvaranja (vidi *Winterwerp*, citirano, st. 55. i *Luberti protiv Italije*, presuda od 23. veljače 1984., Serija A br. 75., st. 31.; vidi također *Rakevich protiv Rusije*, br. 58973/00, st. 43. et seq, 28. listopada 2003.).

122. To vrijedi u slučajevima gdje je prvotno pritvaranje određeno od strane nadležne sudske vlasti (vidi *X. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 5. studenog 1981., Serija A br. 46, st. 52.), a pogotovo u

okolnostima ovog slučaja gdje je pritvaranje podnositelja zahtjeva određeno ne od strane suda već po odluci fizičke osobe – njegovog skrbnika.

123. Sud prihvaća da se oblici sudske kontrole mogu razlikovati i to ovisno o vrsti pojedinog slučaja lišavanja slobode. Sud nije nadležan utvrđivati koji je sustav sudske kontrole najbolji ili najprikladniji u ovoj oblasti. Međutim, u konkretnom slučaju sudovi niti u jednom trenutku ni na koji način nisu bili uključeni u odlučivanje o pritvaranju podnositelja zahtjeva. Razvidno je da ruski zakon ne predviđa automatsko sudsko preispitivanje pritvaranja u psihijatrijskoj bolnici u situacijama poput one podnositelja zahtjeva. Nadalje, preispitivanje ne može biti inicirano od strane dotične osobe ako je ta osoba lišena poslovne sposobnosti. To je tumačenje ruskog zakona koje se može iščitati iz Vladinih podnesaka po tom pitanju. Zaključno, podnositelj zahtjeva bio je onemogućen samostalno ulagati pravna sredstva kako bi osporio odluku o osnovanosti daljnjeg pritvora u bolnici.

124. Vlada je tvrdila da je podnositelj zahtjeva mogao pokrenuti sudski postupak putem svoje majke. Međutim, ta mogućnost nije bila dostupna izravno njemu: podnositelj zahtjeva u potpunosti je ovisio o svojoj majci koja je zatražila njegovo pritvaranje u bolnicu te se protivila njegovom otpuštanju na slobodu. Što se tiče istrage provedene od strane državnog odvjetništva, nejasno je da li se ta istraga odnosila na utvrđivanje „zakonitosti“ pritvaranja podnositelja zahtjeva. U svakom slučaju, istraga državnog odvjetništva kao takva ne može se smatrati sudskim preispitivanjem koje bi udovoljavalo zahtjevima iz članka 5. st. 4. Konvencije.

125. Sud podsjeća na zaključak da pritvaranje podnositelja zahtjeva nije bilo dobrovoljno. Nadalje, sudovi su posljednji put ocijenili ubrojivost podnositelja zahtjeva deset mjeseci prije njegova pritvaranja u bolnicu. Sudski postupak u kojem se odlučivalo o oduzimanju poslovne sposobnosti bio je ozbiljno manjkav i sud u toku postupka nije ispitao nužnost pritvaranja podnositelja u ustanovu zatvorenog tipa. Nužnost pritvaranja sud je propustio ocijeniti i u trenutku samog pritvaranja podnositelja zahtjeva u bolnici. U takvim okolnostima, onemogućavanje preispitivanja nužnosti pritvaranja podnositelja zahtjeva u psihijatrijsku bolnicu predstavlja povredu članka 5. st. 4. Konvencije.

V. NAVODNA POVREDA ČLANKA 3. KONVENCIJE

126. Podnositelj zahtjeva žalio se i da je njegova obvezna medikamentozna terapija dobivena u bolnici predstavljala nečovječno i ponižavajuće postupanje. Nadalje, tvrdio je kako je jednom prilikom protiv njega upotrebljena fizička sila i to kada je bio vezan za krevet više od 15 sati. Članak 3. Konvencije, na koji se s tim u svezi poziva podnositelj zahtjeva, glasi:

“Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.”

127. Sud primjećuje da se pritužba na temelju članka 3. odnosi na dvije različite činjenice: (a) prisilno medikametožno liječenje i (b) mjeru osiguranja vezivanjem za krevet nakon pokušaja bijega podnositelja zahtjeva. Što se tiče druge tvrdnje, Sud primjećuje da ta pritužba nije bila sadržana u prvotnom podnesku Sudu te da nije dovoljno obrazložena. Ta je pritužba uložena tek u odgovoru podnositelja zahtjeva na očitovanja Vlade. Slijedom iznijetoga, ova pritužba ne čini sastavni dio zahtjeva te kao takva neće biti razmotrena od strane Suda.

128. Preostalo je utvrditi predstavlja li medikametožno liječenje podnositelja zahtjeva „nečovječno i ponižavajuće postupanje“ u smislu članka 3. Prema navodima podnositelja zahtjeva propisana mu je terapija Haloperidolom i Chlorpromazinom. Naveo je kako je ta terapija medicinski zastarjela te da lijekovi imaju jake i neugodne nuspojave. Sud navodi da podnositelj zahtjeva nije pružio nikakve dokaze da je bio liječen upravo tim lijekovima. Nadalje, nisu dostavljeni dokazi koji bi upućivali na to da su sporni lijekovi imali nuspojave, a kako je to tvrdio podnositelj. Podnositelj zahtjeva nije tvrdio da se njegovo zdravstveno stanje pogoršalo kao posljedica uzimanja sporne terapije. U takvim okolnostima, Sud smatra da je pritužba podnositelja zahtjeva u tom pogledu neutemeljena.

129. Sud zaključuje da je ovaj dio zahtjeva očigledno neosnovan i da ga treba odbiti u skladu s člankom 35. st. 3. i 4. Konvencije.

VI. NAVODNA POVREDA ČLANKA 13. KONVENCIJE

130. Podnositelj zahtjeva žalio se na temelju članka 13. u svezi s člancima 6. i 8. Konvencije da mu nije omogućeno preispitivanje njegovog poslovne nesposobnosti. Članak 13. s tim u svezi propisuje:

“Svatko čija su prava i slobode koje su priznate u ovoj Konvenciji povrijeđene ima pravo na djelotvorna pravna sredstva pred domaćim državnim tijelom čak i u slučaju kada su povredu počinile osobe koje su djelovale u službenom svojstvu.”

131. Sud smatra da je ova pritužba vezana uz one na temelju članka 6. i 8. Konvencije te ju stoga valja proglasiti dopuštenom.

132. Sud navodi da je prilikom analize razmjernosti mjere kojoj se prigovara na temelju članka 8. uzeo u obzir činjenicu da je mjera izrečena na neodređeno vrijeme i da podnositelj zahtjeva nije bio u mogućnosti nezavisno od svoje majke ili drugih zakonom ovlaštenih osoba zahtijevati ukidanje sporne mjere (vidi st. 90. gore). O ovoj činjenicu Sud je vodio računa i prilikom ocjene pravičnosti čitavog postupka oduzimanja poslovne sposobnosti podnositelja zahtjeva.

133. S obzirom na te okolnosti, Sud smatra da nije potrebno zasebno ispitati ovu pritužbu sa stajališta „djelotvornosti pravnih lijekova“ propisanih člankom 13.

VII. NAVODNA POVREDA ČLANKA 14. KONVENCIJE

134. Sud navodi da se temeljem članka 14. Konvencije podnositelj zahtjeva žalio na navodnu diskriminaciju. Sud smatra da je ova pritužba vezana s onima podnesenim na temelju članka 6. i 8. Konvencije pa ju stoga valja proglasiti dopuštenom. Međutim, imajući u vidu okolnosti slučaja i zaključke donijete u pogledu članka 5., 6. i 8. Konvencije, Sud smatra da nema potrebe zasebno ispitati pritužbu na temelju članka 14. Konvencije.

VIII. USKLAĐENOST POSTUPANJA S ČLANKOM 34. KONVENCIJE

135. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da Rusija nije ispunila svoje obveze iz članka 34. Konvencije s obzirom da je, unatoč pravilu 39. Poslovnika Suda, duže vremensko razdoblje onemogućavala podnositelja zahtjeva da konzultira svog odvjetnika. Članak 34. Konvencije propisuje:

“Sud može primati zahtjeve bilo koje fizičke osobe, nevladine organizacije ili skupine pojedinaca koji tvrde da su žrtve povrede prava priznatih u ovoj Konvenciji ili dodatnim protokolima što ih je počinila jedna visoka ugovorna stranka. Visoke ugovorne stranke obvezuju se da ni na koji način neće sprečavati djelotvorno vršenje toga prava.”

Pravilo 39. Poslovnika Suda propisuje:

“1. Vijeće, ili, kad je to primjereno, njegov predsjednik može, na zahtjev stranke ili svake druge zainteresirane osobe, ili na vlastitu inicijativu, naznačiti strankama svaku privremenu mjeru za koju smatra da je treba donijeti u interesu stranaka ili pravilnog vođenja postupka pred tim vijećem.

2. O tim mjerama obavješćuje se Odbor ministara.

3. Vijeće može tražiti informacije od stranaka o svakom pitanju koje je povezano s primjenom bilo koje privremene mjere koju je naznačilo.”

A. Navodi stranaka

136. Vlada je tvrdila da podnositelj zahtjeva nije bio spriječen u ostvarivanju svog prava na podnošenje zahtjeva Sudu zajamčeno člankom 34. Konvencije. Međutim, podnositelj zahtjeva bio je u mogućnosti to učiniti samo preko svoje majke – svog službenog skrbnika. Budući da njegova majka nikada nije opunomoćila gospodina Barteneva (odvjetnika) na zastupanje njezinog sina, gospodin Bartenev prema mišljenju domaćih nadležnih vlasti nije bio podnositeljev pravni zastupnik. Slijedom toga,

postupanje nadležnih vlasti kada su istom onemogućile pristup podnositelju zahtjeva u bolnici bilo je zakonito.

137. Podnositelj zahtjeva je tvrdio da mu je povrijeđeno pravo na osobno podnošenje zahtjeva pred Sudom. Naime, uprava bolnice zabranila mu je susret s odvjetnikom, oduzela mu je sav materijal za pisanje i zabranila mu je svako upućivanje ili primanje telefonskih poziva. Podnositelju zahtjeva također se zaprijetilo s produženim prisilnim boravkom u bolnici ukoliko nastavi sa svojim „svadljivim ponašanjem“. Kada je Sud naznačio privremenu mjeru, uprava bolnice odbila je smatrati odluku Suda temeljem pravila 39. Poslovnika Suda pravno obvezujućom. Ovakvo postupanje bolničke uprave potvrđeno je kao zakonito kasnijim odlukama ruskih sudova. Kao rezultat toga, podnositelj zahtjeva za čitavo vrijeme boravka u bolnici nije bio u mogućnosti pripremiti svoj slučaj radi podnošenja zahtjeva Europskom sudu. Štoviše, odvjetnik podnositelja zahtjeva nije bio u mogućnosti procijeniti njegovo zdravstveno stanje niti prikupiti informacije o liječenju kojem je podnositelj zahtjeva bio podvrgnut u psihijatrijskoj bolnici.

B. Ocjena Suda

1. Postupanje u pogledu članka 34. Konvencije prije naznake privremene mjere

138. Sud ponavlja da je za učinkovito funkcioniranje sustava prava na podnošenje zahtjeva iz člankom 34. od iznimne važnosti da podnositelji zahtjeva ili potencijalni podnositelji budu u mogućnosti slobodno komunicirati sa Sudom bez da budu podvrgnuti bilo kakvom obliku pritiska od strane domaćih vlasti da povuku ili izmijene svoje pritužbe (vidi *Akdivar i ostali protiv Turske*, presuda od 16. rujna 1996., Izvješća 1996-IV; vidi također *Ergi protiv Turske*, presuda od 28. srpnja 1998., Izvješća 1998-IV, st. 105.).

139. Sud primjećuje da miješanje u pravo pojedinca na podnošenje zahtjeva Sudu može imati različite oblike. Naime, u predmetu *Boicenco protiv Moldavije* (br. 41088/05, st. 157. et seq., 11. srpnja 2006.) Sud je našao da je odluka javne vlasti kojom je podnositelju zahtjeva onemogućen pregled od strane liječnika radi potkrepljivanja njegovog zahtjeva za naknadu štete u smislu članak 41. Konvencije predstavljala miješanje u pravo na podnošenje zahtjeva, radi čega je zaključeno kako je takvo postupanje države bilo u suprotnosti s člankom 34. Konvencije.

140. U ovom predmetu zabrana kontakta s odvjetnikom trajala je od 4. studenog 2005. kada je podnositelj zahtjeva hospitaliziran do 16. svibnja 2006. kada je otpušten iz bolnice. Osim toga, telefonski pozivi i prepiska bili su mu također zabranjeni za gotovo čitavo to razdoblje. Zbog navedenih zabrana bilo je gotovo nemoguće da podnositelj zahtjeva pripremi svoj

zahtjev Sudu, radi čega je obrazac zahtjeva ispunio tek nakon otpusta iz bolnice. Nadležne vlasti nisu mogle ignorirati činjenicu da je podnositelj zahtjeva, između ostalog, podnio Sudu pritužbu vezanu uz njegovo prisilno pritvaranje u bolnici. Imajući u vidu navedene okolnosti, onemogućivši podnositelju zahtjeva kontakte s vanjskim svijetom, nadležne su se vlasti miješale u njegovo pravo zajamčeno člankom 34. Konvencije.

2. Postupanje u pogledu članka 34. Konvencije nakon naznake privremene mjere

141. Sud nadalje navodi da je u ožujku 2006. Vladi naznačena privremena mjera sukladno pravilu 39. Poslovnika Suda. Sud je zatražio od Vlade da dopusti podnositelju zahtjeva susret s odvjetnikom u prostorijama bolnice i to pod nadzorom bolničkog osoblja. Tom privremenom mjerom nastojala se podnositelju zahtjeva osigurati mogućnost da pripremi svoj slučaj povodom zahtjeva podnijetog ovom Sudu.

142. Sud je zaprepašten činjenicom da su nadležna tijela propustila postupiti po naznačenoj privremenoj mjeri. Domaći sudovi utvrdili su da je privremena mjera naznačena državi Rusiji općenito, a ne pojedinom tijelu javne vlasti. Domaći su sudovi zaključili da ruski zakon ne priznaje obvezujuću snagu privremenih mjera naznačenih od strane Suda. Nadalje, domaći su sudovi zauzeli stav da podnositelj zahtjeva ne može poduzimati nikakve pravne radnje bez suglasnosti svoje majke. S tim u svezi, domaći sudovi smatrali su kako g. Bartenev (odvjetnik) ne može biti zastupnik podnositelja zahtjeva kako u domaćem postupku, tako ni u postupku pred ovim Sudom.

143. Takvo tumačenje Konvencije u suprotnosti je sa samom Konvencijom. Što se tiče statusa g. Barteneva, domaći sudovi nisu bili nadležni utvrđivati ovlaštenje g. Berteneva da zastupa podnositelja zahtjeva u postupku pred ovim Sudom – dovoljno je da ga ovaj Sud smatra ovlaštenim za zastupanje.

144. Što se tiče pravne snage privremene mjere, Sud želi ponoviti sljedeće (*Aoulmi protiv Francuske*, br. 50278/99, st. 107., ECHR 2006 ... (isječci)):

“Privremene mjere koje se dosljedno primjenjuju u praksi, igraju važnu ulogu u sustavu same Konvencije i to kako bi se izbjegle situacije koje bi spriječile Sud da propisno ispita zahtjev te, gdje je to prikladno, kako bi se osiguralo da podnositelji zahtjeva praktično i učinkovito zagovaraju svoja prava zajamčena Konvencijom. Prema tome, u konkretnom slučaju propust tužene države da postupi u skladu s naznačenim privremenim mjerama predstavlja postupanje kojim se onemogućava učinkovito korištenje prava na podnošenje zahtjeva zajamčeno člankom 34., a ujedno predstavlja neispunjenje obveze tužene države iz članka 1. da štiti prava i slobode utvrđene Konvencijom. ... Privremene mjere naznačene od strane Suda ... osiguravaju ne samo učinkovito ispitivanje zahtjeva, nego i jamče podnositelju zahtjeva da su njegova prava zajamčena Konvencijom učinkovito zaštićena; tako naznačene privremene mjere naknadno omogućavaju Odboru ministara nadzor nad izvršenjem

pravomoćnih presuda. Takve mjere nalažu dotičnoj državi da postupi u skladu s obvezama utvrđenim u konačnoj presudi Suda, koja je presuda pravno obvezujuća temeljem članka 46. Konvencije”.

Dakle, privremena mjera je obvezujuća utoliko koliko nepostupanje u skladu s istom može dovesti do utvrđenja povrede članka 34. Konvencije. Za Sud nije važno da li je provođenje naznačene privremene mjere odbila država kao takva ili neko državno tijelo.

145. S tim u svezi Sud podsjeća na predmet *Mamatkulov i Askarov protiv Turske* ([GC], br. 46827/99 i 46951/99, st. 92. et seq., ECHR 2005-I) u kojem je ispitivao nepostupanje tužene države s privremenom mjerom naznačenom sukladno pravilu 39. Poslovnika Suda. Sud je zaključio da „obveza iz članka 34. zahtijeva od države ugovornice da se suzdrži ... od bilo kojeg čina ili propusta kojim bi, zbog uništavanja ili uklanjanja predmeta zahtjeva, bilo besmisleno za Sud uopće postupati ili na drugi način spriječiti Sud u uobičajenom postupku“ (st. 102.).

146. Time što podnositelju zahtjeva nije dopuštena komunikacija s odvjetnikom državne su mu vlasti *de facto* onemogućile podnošenje zahtjeva Sudu, i ta je nemogućnost trajala toliko dugo koliko su državne vlasti podnositelja zahtjeva držale pritvorenog u bolnici. Dakle, cilj privremene mjere naznačene od strane Suda bio je „osiguravati ne samo učinkovito ispitivanje zahtjeva, nego i jamčiti podnositelju zahtjeva da su njegova prava zajamčena Konvencijom učinkovito zaštićena“ (vidi *Aoulmi, loc. cit.*).

147. Sud primjećuje da je podnositelj zahtjeva s vremenom otpušten iz bolnice i da se sastao sa svojim odvjetnikom, pa je mogao nastaviti postupak pred ovim Sudom. U konačnici je Sud imao na raspolaganju sve potrebno za ispitivanje zahtjeva podnositelja, unatoč tome što domaća tijela nisu postupila sukladno naznačenoj privremenoj mjeri. Međutim, činjenica da je podnositelj naknadno mogao podnijeti zahtjev ne znači da nije došlo do povrede članka 34.: ukoliko Vlada svojim radnjama ili propustima otežava osobi mogućnost ostvarivanja svog prava na podnošenje zahtjeva Sudu, to postupanje u smislu članka 34. predstavlja „kočenje“ korištenja prava (vidi *Akdivar i drugi, gore citirano, st. 105. i st. 254.*). U svakom slučaju, otpust podnositelja zahtjeva iz bolnice ni na koji način nije bio vezan uz provedbu privremene mjere.

148. Sud prihvaća da ruski pravni sustav ne predviđa dostatan pravni mehanizam za provedbu privremenih mjera izrečenih temeljem pravila 39. Poslovnika Suda. Međutim, to ne oslobađa tuženu državu od obveza propisanih člankom 34. Konvencije. Dakle, u okolnostima konkretnog slučaja propust javnih vlasti da postupe u skladu s naznačenom privremenom mjerom temeljem pravila 39. Poslovnika Suda predstavlja povredu članka 34. Konvencije.

3. Zaključak

149. Imajući u vidu raspoložive dokaze Sud zaključuje da je Ruska Federacija postupila protivno članku 34. Konvencije što se ogleda u činjenici da je duže vremensko razdoblje onemogućavala podnositelju zahtjeva susret i komunikaciju s njegovim odvjetnikom i da je odbila postupiti sukladno s privremenom mjerom naznačenom temeljem pravila 39. Poslovnika Suda.

IX. PRIMJENA ČLANKA 41. KONVENCIJE

150. Članak 41. Konvencije propisuje:

“Ako Sud utvrdi da je došlo do povrede Konvencije i dodatnih protokola, a unutarnje pravo zainteresirane visoke ugovorne stranke omogućava samo djelomičnu odštetu, Sud će, prema potrebi, dodijeliti pravednu naknadu povrijeđenoj stranci.”

151. Podnositelj zahtjeva potraživao je iznos od 85.000,00 Eura na ime naknade nematerijalne štete.

152. Vlada je smatrala da su potraživani iznosi „u cijelosti neutemeljeni i u svakom slučaju prekomjerni”. Nadalje, Vlada je tvrdila da zahtjev za naknadu štete u ime podnositelja zahtjeva može isticati samo njegova majka.

153. Sud podsjeća da podnositelj zahtjeva u pogledu postupka pred Sudom u Strasbourgu ima poslovnu sposobnost pa je stoga legitimiran zahtijevati naknadu štete temeljem članka 41. Konvencije.

154. Sud smatra da u pogledu članka 41. zahtjev nije zreo za donošenje odluke. Prema tome, zahtjev za naknadu štete bit će razmotren u naknadnom postupku odnosno eventualnom sporazumu između Vlade i podnositelja zahtjeva (pravilo 75. st. 1. Poslovnika Suda).

IZ TIH RAZLOGA SUD JEDNOGLASNO

1. *Proglašava* dopuštenima pritužbe temeljem članka 5. (glede pritvaranja u psihijatrijskoj bolnici), članka 6. (glede postupka oduzimanja poslovne sposobnosti), članka 8. (glede proglašenja podnositelja poslovno nesposobnom osobom), članka 13. (glede nedostatka djelotvornog pravnog lijeka), i članka 14. Konvencije (glede navodne diskriminacije), dok preostale pritužbe proglašava nedopuštenima;
2. *Presuđuje* da je došlo do povrede članka 6. Konvencije u pogledu postupka oduzimanja poslovne sposobnosti;

3. *Presuđuje* da je došlo do povrede članka 8. Konvencije glede proglašenja podnositelja zahtjeva potpuno poslovno nesposobnom osobom;
4. *Presuđuje* da je došlo do povrede članka 5. st. 1. Konvencije u pogledu zakonitosti prisilnog pritvaranja podnositelja zahtjeva u bolnicu;
5. *Presuđuje* da je došlo do povrede članka 5. st. 4. Konvencije u pogledu onemogućavanja podnositelja zahtjeva da ishodi otpust iz bolnice;
6. *Presuđuje* da nije svrsishodno ispitati prigovor podnositelja zahtjeva u pogledu povrede članka 13. Konvencije;
7. *Presuđuje* da nije svrsishodno ispitati prigovor podnositelja zahtjeva u pogledu povrede članka 14. Konvencije;
8. *Presuđuje* da tužena država nije postupala sukladno obvezama iz članka 34. Konvencije jer je onemogućila podnositelju zahtjeva pristup Sudu i jer je odbila provesti privremenu mjeru naznačenu od strane Suda kako bi se pristup Sudu osigurao;
9. *Presuđuje* da dio zahtjeva koji se temelji na članku 41. Konvencije nije zreo za odlučivanje;
radi čega,
 - (a) *odlaže* taj dio zahtjeva u cijelosti;
 - (b) *poziva* Vladi i podnositelja zahtjeva da u roku od tri mjeseca od dana kad presuda postane konačna u skladu s člankom 44. st. 2. Konvencije, podnesu pismena očitovanja o pitanju naknade štete, te da izvijeste Sud o eventualno postignutom sporazumu;
 - (c) *odlaže* daljnji postupak i *ovlašćuje* predsjednika Vijeća da odluči o tom dijelu zahtjeva ukoliko se to pokaže potrebnim.

Sastavljeno na engleskom i otpravljeno u pisanom obliku dana 27. ožujka 2008. godine u skladu s pravilom 77. st. 2. i 3. Poslovnika Suda.

Søren Nielsen
zamjenik Tajnika

Christos Rozakis
Predsjednik

© Vijeće Europe/Europski sud za ljudska prava, 2012.

Službeni jezici Europskog suda za ljudska prava su engleski i francuski. Ovaj prijevod je financiran uz podršku Zaklade za ljudska prava Vijeća Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Ovaj prijevod ne obvezuje Sud niti je isti odgovoran za njegovu kvalitetu. Prijevod se može preuzeti iz HUDOC baze podataka sudske prakse Europskog suda za ljudska prava (<http://hudoc.echr.coe.int>) ili iz bilo koje druge baze podataka s kojom ga je Sud podijelio. Prijevod se može umnožavati u nekomercijalne svrhe

pod uvjetom da se navede puni naziv predmeta, zajedno s naznakom autorskih prava i referencom na Zakladu za ljudska prava. Ukoliko se bilo koji dio ovog prijevoda namjerava koristiti u komercijalne svrhe, molimo kontaktirajte publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights 2012.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme 2012. Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante publishing@echr.coe.int.